

Силабус
навчальної дисципліни
Історична географія
2025-2026 навчальний рік

Освітня програма «Історія»

Спеціальність «В9 Історія та археологія»

Галузь знань «В Культура, мистецтво та гуманітарні науки кваліфікація: бакалавр історії та археології»

Рівень вищої освіти «Перший»

Викладач (і)	проф. Ігор Лиман
Посилання на сайт	https://bdpu.org.ua/teachers/lyman-igor-igorevych/
Контактний тел.	+380975067230
Е-mail викладача:	lyman@ukr.net
Графік консультацій	Консультація відбуваються за допомогою дистанційних технологій у вільний від занять час

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів/ годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	звітність
3/26	12 годин	12 годин	–	Залік (2 години)

Семестр: весняний.

Мова навчання: українська.

Ключові слова: топографія, ландшафт в контексті історичних процесів, територія та географічні об'єкти в історичному розвитку, картографія у вивченні історії, міграція населення в історичному контексті, економічна географія в історичній ретроспективі, історико-етнографічні регіони, політичні кордони, поселення, віросповідання, історико-адміністративні кордони.

Мета та предмет курсу: розкрити основні положення дисципліни та охарактеризувати географію кожної окремої історичної епохи на українських землях; розвивати в здобувачів картографічні навички та виховувати толерантне ставлення до історичних процесів та етно-регіонального різнобарв'я України. Предмет курсу полягає в дослідженні взаємозв'язків між українським культурним, соціально-економічним та політичним простором та історичними процесами.

Компетентності та програмні результати навчання:

	Програмні компетентності	Компетентності	Результати навчання
	Фахові компетентності (ФК)	<p>ФК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.</p> <p>ФК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.</p>	<p>ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.</p> <p>ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.</p> <p>ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.</p> <p>ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.</p> <p>ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.</p> <p>ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.</p> <p>ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.</p> <p>ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.</p> <p>ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.</p> <p>ПРН 10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.</p> <p>ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного</p>

			<p>контексту та/або історичних передумов.</p> <p>ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.</p> <p>ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.</p> <p>ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології</p>
--	--	--	---

Зміст курсу: Історична географія як наукова дисципліна. Фізична географія України. Районування українських земель. Формування території України. Економічна та соціальна географія України в історичній ретроспективі. Етнічна географія України.

Методи навчання: евристична бесіда, бесіда, пояснення; інтерактивні методи (робота в малих групах, мозковий штурм, метод проєктів, дискусія), імітаційна гра (наукова конференція, семінар-диспут), мультимедійна презентація, методи контролю і самоконтролю, самооцінювання, взаємооцінювання.

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять):

Відвідування занять з курсу є особистим вибором здобувача освіти. Під час лекційних занять лектор розкриває проблемні питання та концепти, які включені до семестрового оцінювання з курсу (екзамену). Під час практичних (семінарських) занять здобувачі освіти відповідають на оприлюднені заздалегідь проблемні питання, приймають участь в дискусіях та обговореннях.

Важливим елементом опанування знаннями є *самостійна робота* студентів у вільний час від аудиторних занять (археологічна лабораторії, методичний кабінет, читальний зал). Під час самостійної роботи здобувачі освіти готують індивідуальні завдання з курсу, які мають бути завантажені на платформу MOODLE у встановлені терміни. Право на перескладання поточних оцінок можуть отримати лише ті здобувачі, які пропустили заняття з поважних причин (лікарняний чи відрадження). Перескладання відбувається у формі усної співбесіди. Підсумковий контроль у формі екзамену складається з двох частин – тестова (розміщена на платформі MOODLE, тест має бути виконаний до дня екзамену) та усна (відповідно до розкладу екзаменаційної сесії, за екзаменаційними білетами у формі усної співбесіди). Здобувачі освіти, які отримали незадовільну підсумкову оцінку мають право на перескладання у встановлені терміни.

Використання штучного інтелекту (ШІ) при підготовці до практичних занять можливе виключно для структурування матеріалу, підготовки презентацій, перекладу джерел. Заборонено генерувати неперевіраних та неправдивих фактів (див. [Політика використання штучного інтелекту в освітньому процесі Бердянського державного педагогічного університету](#)).

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність: комп'ютер, мультимедійний проєктор, археологічні артефакти, банери, власні мобільні пристрої.

Критерії оцінювання роботи студента на одному семінарському занятті:

Конспект джерел до семінарських занять 1 бал.

Виступи на семінарських заняттях з основною доповіддю (в залежності від змісту) 1 –5 балів.

Доповнення 1-3 бали.

Участь у дискусії 1-3 бали.

Підведення підсумку 1-2 бали.

Письмова самостійна робота 1-5 балів.

Експрес-контроль:

- повна відповідь - 2 бали;
- неповна відповідь - 1 бал;
- незадовільна відповідь - 0 балів.

Критеріями оцінки при усних відповідях виступають: повнота розкриття питання; логіка викладення, культура мови; впевненість, емоційність та переконаність; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, збірників документів, журналів, інших періодичних видань тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки.

Самостійна робота студентів

Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем у вигляді ілюстративного альбому-реферату. Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді написання альбому-реферату (змістові модулі 1 і 2). Самостійна робота студентів оцінюється в діапазоні від 0 до 10 балів у кожному із змістових модулів.

Критерії оцінювання модульного контролю у тестовій формі

(оцінюється в діапазоні від 0 до 5 балів): 10 запитань

- а) вірна відповідь на одне запитання - 0,5 бала;
- б) невірна відповідь - 0 балів.

Всі види робіт необхідно виконувати і захищати в зазначені терміни. Студенти, які не склали чергове завдання або отримали за його виконання менш 50% балів, мають можливість відпрацювати зазначене завдання по додатковому графіку. Студенти, які пропустили семінарські заняття з поважної причини, відпрацьовують їх в додатковий час в присутності лаборанта, після допуску викладача. Студенти, які не виконали всі види робіт, *до заліку не допускаються*. Зазначимо, що при оцінці враховується активність і відвідуваність студентів під час занять.

Неприпустимі підказування і списування під час проміжного контролю та заліку. Студент, викритий у не санкціонованому доступі в Інтранет, користуванні шпаргалками, отримає підсумкову оцінку «F».

Будьте толерантні, поважайте чужу думку. Заперечення формулюйте в коректній формі. Плагіат та інші форми нечесної роботи неприпустимі.

Підсумкове оцінювання

Підсумковий семестровий контроль – це підсумкове оцінювання результатів навчання студента за семестр, що здійснюється в університеті у формі *екзамену*.

Сума балів, накопичених здобувачем вищої освіти за виконання всіх видів поточних навчальних завдань (робіт) на практичних (семінарських) заняттях та на підсумковому модульному контролі, свідчить про *ступінь оволодіння ним програмою навчальної дисципліни*. Протягом семестру студенти можуть набрати від 0 до 100 балів, що переводяться у національну шкалу оцінювання і відповідно у шкалу ЄКТС.

При визначенні загальної оцінки враховуються результати поточного контролю з практичних та семінарських занять, які відбулися в період, за який проводиться модульний контроль, а також результати захисту індивідуальних завдань та самостійної роботи.

Кількість балів відповідає певному рівню засвоєння дисципліни:

Список рекомендованих джерел

Базова

1. Атлас України і сумежних країв / За ред. В. Кубійовича. – Львів, 1937.
2. Географічна енциклопедія України. – Т.1. – К., 1989. – С. 44–48, 247.
3. Дністрянський М.С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій / М.С. Дністрянський. – Львів: Світ, 1992. – С.36–53.

4. Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі / М.С. Дністрянський. – Львів, 2000.
5. Дністрянський М. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики / М.С. Дністрянський. – Львів, 2006.
6. Дністрянський М. Вступ до історичної географії України: Цикл лекцій / М.С. Дністрянський. – Львів, 2007. – 44 с.
7. Жекулин В.С. Историческая география: предмет и методы / В.С. Жекулин. – Л., 1981. – 223 с.
8. Жупанський Я. Географічні відомості і географія в Україні в давні часи / Я. Жупанський. – Чернівці, 1992.
9. Жупанський Я. Історія географії в Україні / Я. Жупанський. – К., 2006.
10. Заставний Ф. Географія України / Ф. Заставний. – Львів, 1990.
11. Рудницький С. Про становище історичної географії в системі сучасного землекористування / С. Рудницький. – Лейпциг, 1925.
12. Сергійчук В. Етнічні межі та державний кордон України / В. Сергійчук. – К., 2000.
13. Сосса Р. Історія картографування території України. Від найдавніших часів до 1920 р. Короткий нарис / Р. Сосса. – К., 2000.
14. Сосса Р. Історія картографування території України / Р. Сосса. – К., 2007.
15. Стельмах Г. Історичний розвиток сільських поселень на Україні / Г. Стельмах. – К., 1964.
16. Україна на стародавніх картах. – Львів, 2004.
17. Шаблій О. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. Шаблій. – Львів, 2001.
18. Янко М. Топонімічний словник-довідник Української РСР / М. Янко. – К., 1973.
19. Яцунский В. Историческая география. История ее возникновения и развития в в XIV – XVII вв. / В. Яцунский. – М., 1955.

Допоміжна

1. Багалій Д. Історія Слобідської України / Д. Багалій. – Харків, 1918.
2. Балабушевич Т.А. Територіальні межі правобережних полків (друга половина XVI – початок XVIII ст.) / Т.А. Балабушевич // Проблеми історичної географії України.: Зб. наук. праць. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 23–32.
3. Боплан Гійом. Опис України // Жовтень. – 1981. – №4.
4. Брайчевський М. Біля джерела слов'янської державності / М. Брайчевський. – К., 1964.
5. Голобуцький В.В. Запорозьке козацтво / В.В. Голобуцький. – К.: Вища школа, 1994.
6. Грабовецький В.В. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648–1654 рр. – К., 1972.
7. Грабовецький В.В. Гуцульщина XV – XIX ст.: Історичний нарис / В.В. Грабовецький. – Львів: Вища школа, 1982. – С. 55–64, 92–102.
8. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України / М.С. Грушевський. – Львів: Світ, 1991. – Ч. III–V.
9. Гуржій О.І. До питання про кількість та етнічний склад населення України в другій половині XVII ст. / О.І. Гуржій // УІЖ. – 1993. – № 4–6. – С. 43–49.
10. Заставний Ф. Демографічні втрати України. Голодомори, війни, еміграції / Ф. Заставний. – Львів, 2003.
11. Ковальчук І. Історико-географічний аналіз і синтез: суть, завдання, проблеми, перспективи / І. Ковальчук // Історичне картознавство України. Збірник наукових праць. – Львів, 2003.

12. Козловський А. Встановлення українсько-польського кордону (1941 – 1951 рр.) / А. Козловський. – Львів, 1998.
13. Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. / О. Компан. – К., 1963.
14. Кордуба М. Що кажуть нам назви осель? / М. Кордуба. – Львів, 1938.
15. Крикун Н. Адміністративно-територіальное устройство Правобережной Украины в XV – XVIII вв. / Н. Крикун. – К., 1992.
16. Крип'якевич І. Адміністративний устрій України 1648–1654 рр. / І. Крип'якевич // Історичні джерела та їх використання. – К., 1966. – С. 123–127.
17. Крип'якевич І. Історія України / І. Крип'якевич. – Львів: Світ, 1990.
18. Крип'якевич І., Гнатович Б., Стефанів З. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х рр. XX ст.) / І. Крип'якевич, Б. Гнатович, З. Стефанів. – 4-те вид. змін. і доп. – Львів: Світ, 1992.
19. Круль В. Ретроспективна географія поселень Західної України / В. Круль. – Чернівці, 2004.
20. Круль В. Історична географія Західної України: конспект лекцій / В. Круль. – Чернівці, 1999.
21. Лаврів П. Історія Південно-Східної України / П. Лаврів. – Львів, 1992.
22. Лящук Б. Географічні назви Українських Карпат і прилеглих територій / Б. Лящук. – К., 1993.
23. Мазурок О. Города западноукраинских земель эпохи империализма / О. Мазурок. – Львов, 1990.
24. Рудницький С. Огляд національної території України / С. Рудницький. – Берлін, 1923.
25. Рудницький С. Основи земле знання України / С. Рудницький. – Т.2. Антропогеографія. – Ужгород, 1926.
26. Сіреджук П. Першовитоки. Нариси історії заселення Заліщанщини від найдавніших часів до наших днів / П. Сіреджук. – К., 1994.
27. Худаш М., Демчик М. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів / М. Худаш, М. Демчик. – К., 1991.
28. Шаблій О. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. Шаблій. – Львів, 2001.
29. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків / Д. Яворницький. – В 3-х т. – К., 1990.

Інформаційні ресурси

1. Енциклопедія сучасної України. - http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12780
2. Географ, історична географія - <http://www.geograf.com.ua/historical-geography-books>
3. Фізична географія - <http://www.geograf.com.ua/physical>
4. Історична географія, посібник - http://chtyvo.org.ua/authors/Teslenko_Ihor/Istorychna_heohrafiia_Ukrainy_me_todychni_rekomendatsii_ta_prohrama_kursu/

5. Інститут історії України, історична географія - http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21STR=Geografija_istorychna